

§3. Cấp số cộng

A. KIẾN THỨC CẦN NHỚ

1. Định nghĩa

(u_n) là cấp số cộng $\Leftrightarrow u_{n+1} = u_n + d$, với $n \in \mathbb{N}^*$, d là hằng số. (1)

Hệ quả : Công sai $d = u_{n+1} - u_n$.

2. Số hạng tổng quát

$$u_n = u_1 + (n - 1)d \quad (n \geq 2). \quad (2)$$

$$d = \frac{u_n - u_1}{n - 1}. \quad (2')$$

3. Tính chất

$$u_k = \frac{u_{k-1} + u_{k+1}}{2} \quad \text{với } k \geq 2 \quad (3)$$

hay $u_{k-1} + u_{k+1} = 2u_k. \quad (3')$

4. Tổng n số hạng đầu

$$S_n = \frac{n(u_1 + u_n)}{2}, \quad n \in \mathbb{N}^* \quad (4)$$

hoặc $S_n = \frac{n[2u_1 + (n - 1)d]}{2}. \quad (4')$

- **Lưu ý :** Khi giải các bài toán về cấp số cộng, ta thường gặp 5 đại lượng. Đó là u_1 , d , u_n , n , S_n . Cần phải biết ít nhất 3 trong 5 đại lượng đó thì sẽ tính được các đại lượng còn lại.

B. VÍ DỤ

• **Ví dụ 1**

Cho dãy số (u_n) với $u_n = 9 - 5n$.

a) Viết 5 số hạng đầu của dãy ;

b) Chứng minh dãy số (u_n) là cấp số cộng. Chỉ rõ u_1 và d ;

c) Tính tổng của 100 số hạng đầu.

Giải

a) 4, -1, -6, -11, -16.

b) Xét hiệu $u_{n+1} - u_n = 9 - 5(n+1) - 9 + 5n = -5$,

do đó $u_{n+1} = u_n - 5$, suy ra dãy số (u_n) là cấp số cộng với $u_1 = 4$; $d = -5$.

c) Áp dụng công thức $S_n = \frac{n[2u_1 + (n-1)d]}{2}$ (4')

ta có $S_{100} = \frac{100[2 \cdot 4 + (100-1)(-5)]}{2} = -24\,350$.

➤ **Chú ý** : Nếu sử dụng công thức (4) ta phải tính u_{100} .

• Ví dụ 2

a) Viết sáu số xen giữa hai số 3 và 24 để được một cấp số cộng có tám số hạng. Tính tổng các số hạng của cấp số này.

b) Viết năm số xen giữa hai số 25 và 1 để được một cấp số cộng có bảy số hạng. Số hạng thứ 100 của cấp số này là bao nhiêu ?

Giải

a) Ta có $u_1 = 3$, $u_8 = 24$.

Từ công thức $u_n = u_1 + (n-1)d$, suy ra $d = \frac{u_n - u_1}{n-1}$.

Tìm được $d = \frac{24-3}{8-1} = 3$.

Vậy 6 số hạng cần viết thêm là 6, 9, 12, 15, 18, 21.

Tính tổng $S_8 = \frac{8(3+24)}{2} = 108$.

b) Ta có $u_1 = 25$, $u_7 = 1$, $d = \frac{1-25}{7-1} = -4$.

Vậy 5 số cần viết thêm là 21, 17, 13, 9, 5.

Tính $u_{100} = 25 + 99 \cdot (-4) = -371$.

• Ví dụ 3

Bốn số lập thành một cấp số cộng. Tổng của chúng bằng 22, tổng các bình phương của chúng bằng 166. Tìm bốn số đó.

Giải

Giả sử cấp số cộng là u_1, u_2, u_3, u_4 . Từ giả thiết và tính chất của cấp số cộng, ta có

$$\begin{cases} u_1 + u_2 + u_3 + u_4 = 22 & (1) \\ u_1^2 + u_2^2 + u_3^2 + u_4^2 = 166 & (2) \\ u_1 + u_4 = u_2 + u_3 & (3) \end{cases}$$

Từ (1) và (3) có $u_1 + u_4 = u_2 + u_3 = 11$. (4)

Từ (2) và (4) suy ra $u_1u_4 + u_2u_3 = 38$. (5)

Biểu diễn u_2, u_3, u_4 qua u_1 và d , từ (4) và (5) ta có hệ

$$\begin{cases} 2u_1 + 3d = 11 \\ u_1^2 + 3u_1d + d^2 = 19. \end{cases}$$

Giải hệ trên bằng cách thế $u_1 = \frac{11 - 3d}{2}$ vào phương trình thứ hai ta được

$$\frac{(11 - 3d)^2}{4} + \frac{3(11 - 3d)d}{2} + d^2 = 19$$

$$\Leftrightarrow 121 - 66d + 9d^2 + 66d - 18d^2 + 4d^2 = 76 \Leftrightarrow d = \pm 3.$$

Từ đây tìm được $u_1 = 1$ hoặc $u_1 = 10$.

Kết quả có hai cấp số cộng :

$$1, 4, 7, 10 \text{ và } 10, 7, 4, 1.$$

• Ví dụ 4

Cho hai cấp số cộng

$$(x_n) : 4, 7, 10, 13, 16, \dots$$

$$(y_n) : 1, 6, 11, 16, 21, \dots$$

Hỏi trong 100 số hạng đầu tiên của mỗi cấp số có bao nhiêu số hạng chung ?

Giải

Ta có : $x_n = 4 + (n - 1)3 = 3n + 1$ với $1 \leq n \leq 100$,

$$y_k = 1 + (k - 1)5 = 5k - 4 \text{ với } 1 \leq k \leq 100.$$

Để một số là số hạng chung, ta phải có

$$3n + 1 = 5k - 4 \Leftrightarrow 3n = 5(k - 1)$$

suy ra $n \vdots 5$, tức $n = 5t$ và $k = 3t + 1$ ($t \in \mathbb{Z}$).

Vì $1 \leq n \leq 100$ nên $1 \leq t \leq 20$.

Ứng với 20 giá trị của t , ta tìm được 20 số hạng chung. Chẳng hạn, với $t = 1$ thì $n = 5$, $k = 4$, khi đó $x_5 = y_4 = 16$.

• **Ví dụ 5**

Chứng minh rằng ba số dương a, b, c theo thứ tự lập thành một cấp số cộng khi và chỉ khi các số $\frac{1}{\sqrt{b} + \sqrt{c}}, \frac{1}{\sqrt{c} + \sqrt{a}}, \frac{1}{\sqrt{a} + \sqrt{b}}$ theo thứ tự lập thành một cấp số cộng.

Giải

Ta sẽ chứng minh bằng phép biến đổi tương đương.

Ba số $\frac{1}{\sqrt{b} + \sqrt{c}}, \frac{1}{\sqrt{c} + \sqrt{a}}, \frac{1}{\sqrt{a} + \sqrt{b}}$ lập thành cấp số cộng khi và chỉ khi

$$\begin{aligned} & \frac{1}{\sqrt{c} + \sqrt{a}} - \frac{1}{\sqrt{b} + \sqrt{c}} = \frac{1}{\sqrt{a} + \sqrt{b}} - \frac{1}{\sqrt{c} + \sqrt{a}} \\ \Leftrightarrow & \frac{\sqrt{b} - \sqrt{a}}{(\sqrt{c} + \sqrt{a})(\sqrt{b} + \sqrt{c})} = \frac{\sqrt{c} - \sqrt{b}}{(\sqrt{a} + \sqrt{b})(\sqrt{c} + \sqrt{a})} \\ \Leftrightarrow & (\sqrt{b} - \sqrt{a})(\sqrt{b} + \sqrt{a}) = (\sqrt{c} - \sqrt{b})(\sqrt{c} + \sqrt{b}) \\ \Leftrightarrow & b - a = c - b \Leftrightarrow a, b, c \text{ lập thành cấp số cộng.} \end{aligned}$$

• **Ví dụ 6**

Tìm x trong các cấp số cộng $1, 6, 11, \dots$ và $1, 4, 7, \dots$ biết :

a) $1 + 6 + 11 + 16 + \dots + x = 970$;

b) $(x + 1) + (x + 4) + \dots + (x + 28) = 155$.

Giải

a) Ta có cấp số cộng với $u_1 = 1$, $d = 5$, $S_n = 970$ và $u_n = x$. Áp dụng

công thức $S_n = \frac{n[2u_1 + (n-1)d]}{2}$, ta có

$$970 = \frac{n[2 + (n-1)5]}{2} \quad \text{hay} \quad 5n^2 - 3n - 1940 = 0.$$

Giải ra tìm được $n = 20$, suy ra $x = u_{20} = 1 + 19 \cdot 5 = 96$.

b) Ta có cấp số cộng với $u_1 = x + 1$, $d = 3$, $u_n = x + 28$ và $S_n = 155$.

Áp dụng công thức $u_n = u_1 + (n-1)d$, ta có

$$x + 28 = x + 1 + (n-1)3, \text{ suy ra } n = 10.$$

Từ công thức $S_n = \frac{n(u_1 + u_n)}{2}$, ta có $155 = \frac{10(2x + 29)}{2}$,

từ đó tìm được $x = 1$.

• Ví dụ 7

Có thể có một tam giác mà số đo các cạnh và chu vi của nó lập thành một cấp số cộng được không ?

Giải

Giả sử tồn tại một tam giác như vậy.

Gọi số đo các cạnh của tam giác là u_1, u_2, u_3 và chu vi của nó là u_4 , ta có $u_1 = x - d, u_2 = x, u_3 = x + d, u_4 = 3x$.

Theo tính chất của cấp số cộng thì $u_1 + u_4 = u_2 + u_3$,

nhưng $u_1 + u_4 = 4x - d, u_2 + u_3 = 2x + d$ nên $4x - d = 2x + d$, suy ra $x = d$.

Từ đó $u_1 = 0$ (vô lí).

Vậy không thể có tam giác thỏa mãn yêu cầu bài toán.

C. BÀI TẬP

3.1. Cho dãy số (u_n) với $u_n = 1 - 7n$.

- Khảo sát tính tăng, giảm của dãy số ;
- Chứng minh dãy số trên là cấp số cộng. Lập công thức truy hồi của dãy số ;
- Tính tổng 100 số hạng đầu của dãy số.

3.2. Trong các dãy số (u_n) sau đây, dãy số nào là cấp số cộng ?

a) $u_n = 3n - 1$;

b) $u_n = 2^n + 1$;

c) $u_n = (n + 1)^2 - n^2$;

d) $\begin{cases} u_1 = 3 \\ u_{n+1} = 1 - u_n. \end{cases}$

3.3. Tính số hạng đầu u_1 và công sai d của cấp số cộng (u_n) , biết :

a) $\begin{cases} u_1 + 2u_5 = 0 \\ S_4 = 14 ; \end{cases}$

b) $\begin{cases} u_4 = 10 \\ u_7 = 19 ; \end{cases}$

c) $\begin{cases} u_1 + u_5 - u_3 = 10 \\ u_1 + u_6 = 7 ; \end{cases}$

d) $\begin{cases} u_7 - u_3 = 8 \\ u_2 \cdot u_7 = 75. \end{cases}$

3.4. Tính số các số hạng của cấp số cộng (a_n) , nếu

$$\begin{cases} a_2 + a_4 + \dots + a_{2n} = 126 \\ a_2 + a_{2n} = 42. \end{cases}$$

3.5. Tìm cấp số cộng (u_n) , biết

a) $\begin{cases} u_1 + u_2 + u_3 = 27 \\ u_1^2 + u_2^2 + u_3^2 = 275 ; \end{cases}$

b) $\begin{cases} u_1 + u_2 + \dots + u_n = a \\ u_1^2 + u_2^2 + \dots + u_n^2 = b^2. \end{cases}$

3.6. Cho ba góc α, β, γ tạo thành một cấp số cộng theo thứ tự đó với công

sai $d = \frac{\pi}{3}$. Chứng minh :

a) $\tan \alpha \cdot \tan \beta + \tan \beta \cdot \tan \gamma + \tan \gamma \cdot \tan \alpha = -3$;

b) $4 \cos \alpha \cdot \cos \beta \cdot \cos \gamma = \cos 3\beta$.

3.7. Cho cấp số cộng (u_n) , chứng minh rằng nếu

$$\frac{S_m}{S_n} = \frac{m^2}{n^2}$$

thì $\frac{u_m}{u_n} = \frac{2m-1}{2n-1}$.

3.8. Tìm x từ phương trình

a) $2 + 7 + 12 + \dots + x = 245$, biết $2, 7, 12, \dots, x$ là cấp số cộng.

b) $(2x + 1) + (2x + 6) + (2x + 11) + \dots + (2x + 96) = 1010$,
biết $1, 6, 11, \dots$ là cấp số cộng.